

ski na arenie międzynarodowej, czemu sprzyjało długie kanclerzowanie Helmuta Kohla. Nowa jakość tych stosunków zapewniały traktaty: graniczny i o dobrym sąsiedztwie. Zauważa się jednak trwałość tradycyjnych zjawisk, jak np. schematyzm obrazu sąsiada, stereotypizacja wroga, instrumentalne wykorzystanie w polityce wewnętrznej resentymentów antyniemieckich, kompleks wypędzonych, spór o model polityki historycznej. Na łamach miesięcznika znalazły odbicie skomplikowane kwestie narodowościowe, a w tym dotyczące przynależności do danej narodowości, tożsamości, zjawisk psychologiczno-społecznych, stereotypów. Dużą nośność zdobył problem zjednoczenia Niemiec; wskazywano na łamach miesięcznika wyzwania typu „zjednoczone Niemcy nie mogą stać się nigdy zagrożeniem dla ich sąsiadów, lecz przyjąć muszą rolę partnera” (s. 312).

W refleksji podsumowującej zawartej w „Zakończeniu” książki wskazuje się, że miesięcznik mimo deklarowania apolityczności w rzeczywistości był ośrodkiem myśli politycznej. Ważne miejsce w tym względzie zajęła rzeczywistość: rozumienia władzy jako służby publicznej, zwalczanie nacjonalizmu, „ambitny model polskiej polityki zagranicznej jako europejskiego, dynamicznego, ale niedominującego wzorca wśród zaprzyjaźnionych sąsiadów”.

Problem niemiecki po II wojnie światowej ukazywano jako podział Niemiec powodowany konfliktem Wschód – Zachód. Ważne wyzwanie zawierało się w uzmysłowianiu Polakom, że racją stanu niepodległej Polski jest normalizacja stosunków z Niemcami oraz, że perspektywą moralną jest pojednanie społeczeństw. Podkreśla się, że na łamach miesięcznika podnoszono najważniejsze dylematy myśli politycznej, podsuwając Polakom różne rozwiązania problemów sąsiedztwa „między Niemcami i Rosją”, możliwe do spełnienia przy zainteresowaniu światowej opinii publicznej głosem niezależnie myślących, wolnych Polaków – Europejczyków (s. 330).

Analizę stosunków polsko-niemieckich ukazywanych przez 50 lat na łamach „Kultury” paryskiej skonfrontowano z bardzo starannie zgromadzoną i wykorzystaną literaturą przedmiotu, co odbija się w aparacie naukowym (przypisach) i bibliografii, w której zwracają uwagę źródła archiwalne, źródła drukowane, raporty i komunikaty badań CBOS, biografie, wspomnienia, pamiętniki, dzienniki, wywiady – rzeki, listy, publi-

cytika, prasa, katalogi, kalendarze i atlasy oraz opracowania.

Prezentowana książka zasługuje na dużą uwagę w wymiarze komunikacji społeczno-politycznej. Jest studium ukazującym stosunki polsko-niemieckie z emigracyjnego punktu widzenia, z perspektywy emigracyjnej polskiej myśli politycznej. Wzbogaca wiedzę o aktywności politycznej polskiej emigracji, a w tym zwłaszcza w zakresie generowania stosunków polsko-niemieckich w II połowie XX w.

Andrzej Chodubski

Krzysztof Szewior, *Kobiety w szkolnictwie Republiki Federalnej Niemiec w latach 1969–1998*, Wrocław 2006, ss. 370.

Wśród nośnych problemów badawczych w naukach humanistycznych i społecznych sytuuje się rozpoznawanie roli i znaczenia kobiet w życiu kulturowo-cywilizacyjnym. Wiąże się to zarówno z marginalizowaniem ich miejsca w generowaniu historycznych przemian społeczno-politycznych i gospodarczych, jak i współczesnym kształtowaniu obszaru życia kulturowego.

Badanie sytuacji kobiet w przestrzeni kulturowej Niemiec ma dodatkową nośność ze względu na ukształtowanie się w niej stereotypu: Kinder, Küche, Kirche, wyznaczającego im trzy sfery działania: dzieci, kuchnia, kościół. Badanie ich miejsca w edukacji z polskiego punktu widzenia jest też istotne ze względu na modele, wzory, paradygmaty wypracowane w szkolnictwie niemieckim a chętnie osławiane od czasów średniowiecza w polskiej rzeczywistości kulturowej.

W prezentowanym studium podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: jaka jest geneza i mechanizm utrzymywania się dysproporcji w statusie kobiet i mężczyzn w sferze edukacji w Republice Federalnej Niemiec w końcu XX w.? Wśród pomocniczych pytań badawczych znalazły się, m.in. jakie wzorce i standardy kulturowo-naukowe, odnoszące się do kobiet i mężczyzn generuje oświata oraz jak je ocenia?; jaka jest reakcja oświata na wpływ czynników zewnętrznych odnoszących się do szeroko rozumianych kwestii płci?; czy prowadzi się, według kryterium płci, akcje promocji uczących się i nauczających?; jak traktuje się fazę prokreacyjno-pielegnacyjną oraz

osoby będące w niej, w kontekście kształcenia, dokształcania i awansowania w placówkach dydaktyczno-naukowych?

W prezentacji problemu zauważa się, że cenzury płci i rasy należą do historii. Usuwanie w różnym okresie i na wiele sposobów, przestały być one barierą formalno-prawną. Nie oznacza to jednak braku jakichkolwiek ograniczeń; ukazują się one pod inną postawą. Przykład Republiki Federalnej Niemiec – państwa nowoczesnego, demokratycznego, bogatego, urzeczywistniającego model społecznej gospodarki rynkowej z rozbudowaną ochroną socjalną, wskazuje na występowanie wielu utrudnień, nie tyle na tzw. „wejściu do systemu oświaty”, lecz na ścieżce edukacyjnej i naukowej. Jedną z takich barier jest płęć. Przyczyny takiego stanu rzeczy leżą także poza strukturalnym, bogatym, w społeczeństwie, w kulturze, w polityce państwa, w dominującym światopoglądzie, a nawet w religii. Szkolnictwo jest tylko jedną ze sfer ludzkiego życia, powielającym mechanizmy promocji i wykluczenia w tych pozostałych (s. 9).

Istotę problemu poznawczego prezentuje się w ośmiu częściach, podzielonych również na osiem rozdziałów, które są z kolei podzielone na podrozdziały, zagadnienia i kwestie poznawcze. Części zatytułowano hasłowo: I. Frauenforschung; II. Szkolnictwo ogólne, III. Szkolnictwo zawodowe; IV. Szkolnictwo wyższe; V. Kobiety w strukturze uczelni; VI. Wspieranie kobiet na uczelniach poprzez plany promocji i instytucje pełnomocnika kobiet; VII. promocja kobiet na poziomie akademickim; VIII. Edukacja dorosłych. W części pierwszej zawarto rozdział: Geneza i istota badań nad problematyką kobiet; w części drugiej – Szkolnictwo ogólne; w trzeciej – Szkolnictwo zawodowe; w czwartej – Szkolnictwo wyższe; w piątej – Kadra naukowa na uczelniach; w szóstym – Prawne podstawy promocji kobiet na poziomie akademickim; w siódmym – Wspieranie kobiet poprzez federalne i landowe programy, fundacje oraz ośrodki badawcze; w ósmym – Kształcenie ustawiczne.

Uzasadniając cenzury badawcze: 1969–1998 wskazuje się, że są one podyktowane zarówno wydarzeniami politycznymi, jak i procesami dokonującymi się w oświacie niemieckiej. W 1969 r. doszło w Niemczech do przejścia władzy przez SPD/FDP, czym zakończono wieloletnią dominację chrześcijańskich demokratów; nastąpiły

istotne zmiany w kształtowaniu życia społecznego i gospodarczego, a w tym wprowadzono reformy oświatowe. Cezura 1998 r. wiąże się z zakończeniem pełnienia funkcji kanclerza przez Helmuta Kohla. W czasie jego rządów w latach 1982–1998 ujawiło się zainteresowanie problemami płci i kobiet; nastąpił rozwój prawny i organizacyjny ochrony i promocji w tym względzie sferze życia społeczno-politycznego (s. 10).

Charakteryzując zainteresowanie poznawcze problemami kobiet w Niemczech przywołuje się rzeczywistość kulturową z XVII i XVIII w. oraz różne ogniwa z XIX i XX w.; szerokie jego zainteresowanie miejscem kobiet w rzeczywistości kulturowej nastąpiło po 1945 r., co określa się nierzadko mianem „kobiecej rewolucji”.

W połowie lat 70. pojawił się termin „Frauenforschung”, który definiowano jako „badania kobiet dla kobiet i o kobietach” (s. 21). Badania nad kobietami zapoczątkowały uniwersytety w Dortmundzie od 1980 r. i w Bielfebie od 1982 r. W latach 90. nastąpiła dalsza instytucjonalizacja dotycząca rozpoznawania zagadnień płci i kobiet.

W wykładzie zaprezentowano analitycznie jej powstawanie oraz ujawniające się przed nimi wyzwania.

Prezentując szkolnictwo ogólne podniesiono analitycznie kwestie: 1. Rozwój systemu szkolnictwa ogólnego; 2. Pochodzenie społeczne uczniów; 3. Dziewczęta w szkołach ogólnych (1. NRD, 2. RFN w latach 50. i 60., 70, 80, 90.); 4. Wybór przedmiotów i kursów maturalnych; 5. Strukturalna dyskryminacja dziewcząt w szkołach (Koedukacja); 6. Podręczniki szkolne; 7. Personel nauczycielski w szkołach podstawowych, średnich ogólnych i zawodowych. Wskazuje się tu na specyfikę organizacyjną i edukacji w Niemczech, przypominając m.in. że powszechny obowiązek szkolny rozpoczyna się dla wszystkich dzieci po ukończeniu 6 roku życia. Trwa on 12 lat, z tego przynajmniej od 9 do 10 lat w szkole dziennej i 3 lata w szkole zawodowej, w niepełnym wymiarze godzin, lub też w szkole dziennej (s. 41). Zauważa się, że w szkołach niemieckich występuje selekcja socjalna. Faworyzowane są dzieci z rodzin bogatych, lepiej wykształconych i społecznie wyżej usytuowanych.

Mimo gwarancji konstytucyjnej o równości płci, a w tym w edukacji i w praktyce ujawniło się zróżnicowanie w nauczaniu dziewcząt i chłopców. Do połowy lat 60. wychowanie uczennic

bazowało na modelu przygotowującym je do roli gospodyni domowej i matki; do lat 80. utrzymywał się model odrębnego kształcenia dla dziewcząt i chłopców. W latach 90. w edukacji zdobyło akceptację kształcenie jako wektor wyboru drogi życiowej, co spowodowało odejście od tradycyjnych wzorów edukacji, a w tym sytuowania dziewcząt w swoistej odrębności.

W procesie edukacyjnym ujawnia się nadal tradycyjne zainteresowanie dziewcząt przedmiotami filologicznymi, w przeciwieństwie do ścisłych i technicznych zainteresowań chłopców (s. 57). W procesie koedukacyjnym ujawnia się dyskurs, m.in. w zakresie częściowego rozdzielania chłopców i dziewcząt na niektórych przedmiotach (głównie ścisłych), wspólnych zajęć, ale ze zmienioną treścią nauczania, obsady w roli prowadzącej lekcję (np. zajęć technicznych).

Specyfika edukacyjna ujawnia się w podręcznikach szkolnych; np. w nauczaniu matematyki w roli bohaterów zadań występują mężczyźni jako budowniczy maszyn, energetycy, znawcy samochodów, kobiety kojarzą się z zakupami, jazdą na rowerze, gotowością do poświęceń. W obrazie kształtowania kadr nauczycielskich wyraźnie zaznaczyła się feminizacja. W praktyce okazała się ona niekorzystnym zjawiskiem dla kobiet jako pracowników (s. 74).

W prezentacji szkolnictwa zawodowego wyodrębniono kwestie: 1. Rozwój systemu kształcenia zawodowego; 2. Uczniowie szkół zawodowych i poziom wykształcenia zawodowego (Udział kobiet na kierunkach i w szkołach kształcenia w NRD i RFN w latach 70. 80. oraz 90.); 3. Preferencje wyboru kierunku nauki zawodu; 4. Programy wspierania edukacji zawodowej (Programy wspierania edukacji zawodowej w landach wschodnich). W wykładzie dostarczone bogate warstwy faktograficznej, która objaśniono z punktu widzenia podziału na sferę płci i interesów kobiet w rzeczywistości kształcącego się nowego ładu kulturowego.

W charakterystyce szkolnictwa wyższego wyodrębniono zagadnienia: 1. Instytucjonalny rozwój szkolnictwa wyższego; 2. Motywacje i determinanty studiowania (1. Płeć, 2. Status materialny, 3. Studia a zawód, 4. Faza przejścia, 5. Promocja i informacja, 6. Bariera psychologiczna); 3. Studenci i absolwenci; 4. Obraz socjalno-społeczny studiujących (1. Pochodzenie społeczne studiujących, 2. Status rodzinny studiujących – NRD,

RFN); 5. Obecność studentek na uczelniach (NRD, RFN, kierunki studiów studentek w RFN (lata 70., 80. oraz 90.).

Wskazuje się w wykładzie, że kamieniem milowym dla szkolnictwa wyższego okazała się „Rammowa ustawa szkolnictwa wyższego” z 1976 r. Tworzyła ona ujednoliconą strukturę i zasady funkcjonowania uczelni, jego personelu i studentów. Kolejne lata przyniosły jej nowelizacje. W systemie tym złożoną pozostała kwestia kobiet. Ujawniają się postawy od wrogości do ich akceptacji w sferze szkolnictwa wyższego. Wciąż obecne jest stanowisko, że najważniejszym celem kobiet musi pozostać dom i ognisko domowe; poprzez studia prawdziwa kobiecość zostanie, jeśli nie całkowicie zniszczona, to naruszona (s. 128).

W refleksji uogólniającej zauważa się, że Niemcy należały do grupy państw doświadczających silnej ekspansji na poziomie akademickim. Kobiety w dużym stopniu skorzystały z awansu społecznego II połowy XX w., co wiąże się z systemem stypendialnym, wzrostem motywacji i potrzeb edukacji na wyższym poziomie.

Pogłębienie problemu poznawczego zaprezentowano w rozdziale piątym, gdzie wyodrębniono kwestie: 1. Struktura personelu akademickiego; 2. Kobiety na uczelniach (1. Asystentura, 2. Doktoraty, 3. Habilitacje, 4. Profesury (profesury badawcze nad problematyką kobiet).

Zauważa się tu, że zachodni Niemcy studentki, ankietyowani w połowie lat 50. w niespełna 90% „odrzucał” kobiety jako wykładowców, tłumacząc to tym, że „umysłowość jest przywilejem mężczyzn”, że „kobiety nie potrafią logicznie myśleć”, „dla bycia nauczycielem akademickim potrzebna jest cała gama męskich uzdolnień”. Takie poglądy studentów jeszcze w latach 60. w pewnej mierze podzielali wykładowcy (s. 166).

W pierwszej połowie lat 70. kobiety stanowiły 8% kadry nauczycieli akademickich; największą grupę stanowiły wśród lektorów. W latach 80. rzeczywistość ta nie uległa znaczącym zmianom. Analitycznie zarysowano zjawisko zatrudnienia kobiet na uczelniach oraz proces ich awansu naukowego. Przypomina się np., że od momentu dopuszczenia kobiet do habilitacji w latach 1920–1970 habilitowało się w Niemczech 481 kobiet. Dotkliwy był reżim totalitarny (hitlerowski) dla ich sytuacji w sferze nauki, często zwalniano je z pracy bądź pozbawiano uprawnień pedagogicz-

nych (s. 175). Bardzo niski jest wskaźnik udziału kobiet w uzyskiwaniu profesur. W 1982 r. na stanowiskach tych było zatrudnionych 5,2% ogółu składu profesorskiego, w tym zaledwie 1% w naukach inżynierskich. W obrazie tym zaznacza się podział na landy wschodnie i zachodnie; w landach wschodnich znacznie więcej kobiet niż w zachodnich jest profesorami. W sytuacji zjednoczonej państwa znaczna część kobiet profesorów przeniosła się z rzeczywistości nadreńskiej w przestrzeń poenferdowską (s. 182).

W refleksji uogólniającej wskazuje się, że o sukcesie akademickim kobiet decydowały czynniki wewnątrzuczelniane oraz zewnętrzne. Te pierwsze odnosiły się do wpływu otoczenia i zwierzchników, formalnych i nieformalnych mechanizmów funkcjonowania uczelni. Drugą kategorię determinantów tworzyły rodzina, społeczeństwo, gospodarka i państwo.

W rozdziale szóstym studium poznawczego dokonano pogłębionej analizy dotyczącej kobiet w życiu akademickim. Zarysowano tu kwestie: 1. Status prawny kobiet i mężczyzn w RFN w świetle ustaw o równouprawnieniu (Federalne i landowe ustawy o równouprawnieniu – 1. Działania promocyjne i plany promocji, 2. Rozpisywanie konkursu, 3. Zatrudnianie i awansowanie, 4. Kształcenie ustawiczne, 5. Rodzinny czas pracy, 6. Urlopowanie z przyczyn rodzinnych, 7. Gremia decyzyjne w miejscu pracy, 8. Pełnomocnik); 2. Wytyczne wspierania kobiet zawarte w Ustawie Ramowej Szkolnictwa Wyższego (HRG) i stanowiskach Komisji Federacji i Landów Planowania i Wspierania Badań Naukowych – BLK; 3. Wspieranie kobiet w sferze nauki w NRD; 4. Uczelniane plany wspierania kobiet w RFN (1. Postępowanie rekrutacyjne, 2. Ustawiczne kształcenie, 3. Elastyczne środki, 4. Studia, dydaktyka i badania naukowe); 5. Uczelniany pełnomocnik kobiet (1. Utworzenie instytucji pełnomocnika, 2. Model instytucji pełnomocnika, 3. Komisje kobiet, 4. Prawo do informacji, 5. Zobowiązanie uczelni do udzielania informacji, 6. Uczestnictwo w posiedzeniach uczelnianych gremiów, 7. Obciążenie od dodatkowych obowiązków, 8. Postępowanie przy obsadzie miejsc, 9. Bilans działalności uczelnianego pełnomocnika kobiet). Wskazuje się tu, że w państwie niemieckim problemy kobiet są przedmiotem odrębnej kompleksowej polityki, określanej mianem Frauenpolitik (s. 187). Jej celem jest urze-

czywistnianie równouprawnienia kobiet i mężczyzn w administracji i szeroko rozumianej sferze publicznej, na wszystkich szczeblach oraz w instytucjach życia publicznego (np. związki zawodowe, firmy państwowe).

W szkolnictwie wyższym w 1985 r. zmiany legislacyjne w zakresie promocji kobiet przyniosła nowelizacja Ustawy Ramowej Szkolnictwa Wyższego; uczelnie zobowiązane zostały do urzeczywistniania równości płci. W rzeczywistości ustrojowej NRD problem ten regulowała polityka państwa, co czyniło, że kobietom przyszanowano statystycznie lepsze możliwości w sferze nauki i na rynku pracy, co miało też być kryterium emancypacji (s. 196). W RFN urzeczywistnianie nowelizacji Ustawy Ramowej napotkało niemało trudności, co czyniło zwłaszcza niektóre uczelniane senaty. W 1989 r. utworzono instytucję pełnomocnika, w celu urzeczywistniania nowelizacji ustawy, zawartej w dokumencie „Poprawa służbowo-prawnych założeń wspierania kobiet w sektorze nauki” (s. 201). Wybory pełnomocnika dokonywano z grona profesorów albo naukowych współpracowników, zatrudnionych na stałe w danych uczelniach (s. 204). W refleksji uogólniającej zauważa się, że instytucji tej nie towarzyszyła euforia środowiska, szczególnie męskiej części. Przełożyło się to na klimat, w jakim przyszło mu działać.

Dalsze pogłębianie problemu kobiet w rzeczywistości akademickiej prezentuje się w rozdziale siódmym książki, gdzie ukazuje się kwestie promocji kobiet na poziomie akademickim. Wśród prezentowanych analitycznie zagadnień znajdują się tu: 1. Wspieranie kadry naukowej przez „specjalny program szkolnictwa wyższego” – (HSP) i „Program Odbudowy Szkolnictwa Wyższego (HEP) (1. HSP I/II, 2. HEP I/II, 3. HSP III, 4. Promocja kobiet jako kryterium finansowania uczelni); 2. Fundusze Promocji Szczególnie Uzdolnionych (1. Fundacja Cusanuswerk, 2. Fundacja Erengalisches Studienwerk Villigst, 3. Fundacja Fryderyka Eberta, 4. Fundacja Fryderyka Naumanna, 5. Fundacja Hansa Bölla, 8. Fundacja Konrada Adenauera, 9. Fundacja Narodu Niemieckiego, 10. Niemiecki Związek Kobiet z Wykształceniem Akademickim, 11. DAAD – Niemiecka Centrala Wymiany Akademickiej, 12. Wspieranie gościnnych docentur na niemieckich uczelniach); 3. Niemiecka Wspólnota Naukowa (1. Wspieranie naukowców przez Niemiecką Wspólnotę

Naukową (DFG), 2. Programy stypendialne z Programu Odbudowy Szkolnictwa Wyższego (HSPI/II) – studia doktoranckie, stypendia habilitacyjne, Program Heisenberga); 4. Pozauniwersyteckie instytucje naukowo-badawcze (1. Stowarzyszenie Maxa Plancka, 2. Stowarzyszenie Frauenhofer, 3. Niebieska Lista, 4. Wielkie Instytuty Badawcze), 5. Landowe programy wspierania kobiet w sferze nauki (1. Badenia-Wirtembergia, 2. Bawaria, 3. Berlin, 4. Brandenburgia, 5. Brema, 6. Hamburg, 7. Hesja, 8. Meklemburgia – Pomorze Przednie, 9. Dolna Saksonia, 10. Nadrenia-Palatynat, 12. Saara, 13. Saksonia, 14. Saksonia-Anhalt, 15. Szlezwik-Holsztyn, 16. Turynia).

W wykładzie tym dostarcza się wiedzy o charakterze przewodnikowym, leksykonowym o instytucjach promocji i rozwoju nauki, a w tym kobiet. Jest to cenne opracowanie z polskiego punktu widzenia popularyzujące wiedzę o fundacjach, o organizacjach wspierających rozwój życia naukowego. W refleksji uogólniającej zauważa się, że trudno byłoby udowodnić tezę o wspieraniu kobiet w sferze nauki, gdyby polityka państwa w tym zakresie nie obejmowała pozauniwersyteckich ośrodków naukowych (s. 262).

Rozdział pracy dotyczący kształcenia ustawicznego podzielono na prezentację kwestii poznawczych: 1. Struktura i rozwój systemu kształcenia dorosłych; 2. Kobiety w systemie kształcenia ustawicznego (1. NRD, 2. RFN – kształcenie ogólne, kształcenie zawodowe); 3. Organizacyjne uwarunkowania ustawicznego kształcenia kobiet (1. Placówki opieki nad dziećmi, 2. Zaangażowanie zakładów pracy w kształcenie ustawiczne); 3. Organizacja zajęć kształcenia ustawicznego; 4. Rodzina a kształcenie ustawiczne); 4. Rodzina a kształcenie ustawiczne); 4. Rola ustawy o wspieraniu zatrudnienia. W wykładzie dostarcza się usystematyzowanej wiedzy o istocie i powołaniu kształcenia ustawicznego oraz formach jego urzeczywistniania. Analitycznie prezentuje się w rzeczywistości tej położenie kobiety.

Refleksyjny ogłęd miejsca kobiety w niemieckiej rzeczywistości kulturowej ukazuje się w „Podsumowaniu”. Zwraca się uwagę na ujawniającą się odrębność w położeniu kobiet we współczesnej rzeczywistości kulturowej w istotnym stopniu zależy ich zaangażowanie w dzieło generowania swej pozycji w życiu społeczno-politycznym.

Integralną część wykładu stanowi materiał zawarty w aneksie. Są to wykresy, schematy, opis

instytucji edukacyjnych, programy kształcenia, projekty badań, zestawienia z zakresu ustawodawstwa dotyczącego równouprawnienia kobiet i mężczyzn.

W zestawieniu bibliograficznym wymienia się materiały źródłowe, dokumenty oraz literaturę przedmiotu, powstałe w Niemczech, co wiąże się z badaniami Autora pracy prowadzonymi w tym kraju.

W refleksji ogólnej prezentując studium o miejscu kobiety w niemieckim szkolnictwie należy stwierdzić, że jest to cenne opracowanie z zakresu polityki społecznej. Dostarcza się w nim usystematyzowanej wiedzy o specyfice polityki edukacyjnej urzeczywistnianej w Niemczech w II połowie XX w., a przy tym wskazuje się na zderzenie się tradycji i wyzwań współczesnych, cywilizacyjnych w sytuowaniu kobiety w ładzie kulturowym. Studium zasługuje na uwagę szerokiego kręgu odbiorców, zwłaszcza interesujących się problemami edukacyjnymi świata – jako jednym z fundamentalnych wektorów generujących współczesna rzeczywistość informacyjna.

Andrzej Chodubski

Alicja Stępień-Kuczyńska, Michał Słowikowski, *Unia Europejska a państwa Europy Wschodniej*, Warszawa 2008, ss. 255.

W procesie współczesnych przemian europejskich, a w tym w urzeczywistnianiu idei integracyjnych specyficzne miejsce zajmują kraje określone mianem „Europy Wschodniej”, które w okresie powojennym utożsamiane były z blokiem wschodnim. W rzeczywistości określenie to nie jest wyraźnie definiowane, jako że względy historyczne, kulturowe, językowe oraz polityczne sytuują w nim różne struktury organizacyjne. Złożona jest też kwestia ich samoidentyfikacji. Ich mieszkańcy czują się Europejczykami, ale ich system wartości różni się od unijnego. Tożsamość tę nierzadko określa się mianem „europejskości plus”. Określenie „plus” oznacza być Europejczykiem oraz nadto Słowianinem, Rosjaninem. W prezentowanej pracy podjęto próbę określenia relacji zachodzących między Unią Europejską jako instytucją integracyjną i krajami poradzieckimi: Białorusią, Ukrainą, Rosją i Mołdawią.